

Tornant a la revolució urbana de Childe: no hi havia conflicte de classe?

Reinhard Bernbeck

Perspectives sobre historiografia

V. Gordon Childe va conceptualitzar la història del món en el que Gould hauria anomenat «equilibris puntuats», és a dir, una sèrie d'etapes relativament estables i de transicions ràpides (CHILDE, 1951: 33-39). Childe va identificar tres d'aquestes transicions que ell anomenava «revolucions»: una revolució neolítica, una d'urbana i una d'industrial. Aquest enfocament de la història ha influït tant en la comprensió general del passat de la humanitat que avui tenim dificultats per replantejar aquells conceptes i les etapes associades al desenvolupament històric del món.¹ Si bé alguns arqueòlegs han criticat l'enfocament de Childe sobre aquestes revolucions, les crítiques són sobretot en el sentit que els canvis van durar massa temps per ser anomenats *revolucions*. Segons la meua opinió, aquestes discussions no resten valor a la tesi de Childe sobre els desenvolupaments fonamentals de la història global.

Seguint Childe, arqueòlegs com Robert McAdams (1966) i Kent Flannery (1972; 1994) han elaborat noves idees. A l'arqueologia del Pròxim Orient hi va haver concretament un grup de científics de la Universitat de Michigan que van seguir les idees de Childe. De totes ma-

neres, la seva tesi és que la transició que Childe havia anomenat «revolució urbana» és un procés, la característica essencial del qual no és l'aparició de ciutats, sinó el sorgiment dels Estats (WRIGHT, 1977, 1978; WRIGHT i JOHNSON, 1975). En aquestes teories antropològiques, el sorgiment de ciutats és purament un epifenomen al voltant d'un altre fet que és fonamental, és a dir, l'augment de la complexitat social, que Wright i Johnson i també d'altres entenen com un increment de la diversificació vertical i horitzontal de les societats (p. e. JOHNSON, 1973). Estudis més recents sobre la urbanització se centren en les associacions d'habitants, aspectes ideològics de les ciutats antigues i faccions que competeixen pel poder (p. e. SMITH, 2003).

El meu interès aquí és un aspecte diferent de les idees de Childe sobre urbanització, un que ha estat molt poc tractat, pel que en sé, i que ni s'ha estudiat des de les teories antropològiques que veien la urbanització com una expressió del sorgiment dels Estats, ni s'ha estudiat en els treballs més recents. Quan rellegim els escrits de Childe, hi descobrim un biaix temptador en el seu pensament. Ell es va centrar sobretot en els canvis estructurals de la urbanització, però realment no va investigar sobre la manera com la gent del passat percebia aquestes transformacions. La síntesi de Childe, de gran vàlua, té un punt feble: no explica com la gent s'hi implicava i es posicionava amb relació als processos històrics que estaven vivint. Com va poder passar-li això a un historiador marxista? És que Marx i Engels no insistien en la necessitat de tenir en compte no només «la classe en si mateixa» sinó

1. Trigger (1998: 131) fa notar que el model d'etapes de Childe, àmpliament acceptat avui dia, no podia ser adoptat obertament pels científics en l'ambient anticomunista de l'era McCarthy. El principal motiu era l'ús per part de Childe del terme *revolució* referit a transicions ràpides en la història mundial.

«la classe per si mateixa», considerant que el canvi històric definitiu arribaria només quan un grup de gent hagués pres consciència de la seva situació d'exploació? O és que aquest principi no s'aplica en temps tan reculats?

La principal referència de Childe a aquest aspecte de la història antiga es pot trobar a *Man Makes Himself* (1941: 135): «Les grans obres públiques que llavors es duïen a terme... utilitzaven una munió d'obrers. L'estatus d'aquests darrers és difícil de definir. Quants d'ells treballaven *lliurement* a canvi de salaris, o eren homes de lleva en compliment de les obligacions habituals amb la comunitat, o finalment quants eren esclaus, possessió absoluta d'un individu, un temple o un Estat? Tot el que sabem d'aquestes èpoques més antigues és que cada treballador que continuava treballant havia de ser alimentat i mantingut per l'excedent acumulat dels productes bàsics.»

Childe s'adonava que hi havia llacunes en la seva historiografia. Però en comptes d'insistir en la necessitat d'investigar-ho, es va accontentar amb una referència a estructures més grans. Per exemple, l'acumulació d'excedents. A parer meu, la tasca d'un historiador i d'un arqueòleg és buscar la realitat del passat, i això inclou no només els fets i una relació dels canvis estructurals i institucionals, sinó també consideracions sobre la implicació de la gent en aquells canvis. Podem assumir que la urbanització era un procés inqüestionat? Tothom hi guanyava? O bé, per la descripció d'aquesta divisió emergent del treball, no queda clar si en el procés alguns tenien coses a guanyar i d'altres a perdre?

Ni Childe (p. e. CHILDE, 1941: 105-139) ni autors posteriors no investiguen en detall aquests problemes, i redueixen el procés d'«especialització» a una manifestació de «diferenciació horitzontal» d'un sistema (p. e. ZEDER, 2003: 158-159) i, per tant, a una condició prèvia de la complexitat social, un efecte del «progrés», que és desitjable tal com es veu en molts escrits (p. e. BRUMFIEL I EARLE, 1987). No hauríem d'esperar una reacció d'aquelles persones la posició social i econòmica de les quals es deteriorava en un procés de cooptació? Només podem concloure que un dels errors de Childe va ser la seva visió teleològica de la història, fermament basada en un intent de traçar els processos que duïen des del passat dels pobladors prehistòrics fins al present en un desenvolupament bastant uniforme. Malgrat

la seva posició marxista, o potser en part a causa d'això —és a dir, la seva dependència de les interpretacions soviètiques dels escrits de Marx (CHILDE, 1951: 37-39)—, Childe va sucumbir davant la idea d'una història a llarg termini entesa com una trajectòria unilineal, sempre amunt. Altres suggereixen que les conviccions pacifistes de Childe el van dur a silenciar el conflicte —el conflicte de classe més que de guerra— com a motor de canvi (RENFREW, 1994: 124-125). Tal com s'ha dit, les teories antropològiques del sorgiment de l'Estat a l'antic Pròxim Orient o la urbanització no són millors que les idees purament arqueològicohistòriques de Childe. Les unes i les altres donen com a resultat un discurs narratiu coherent d'una trajectòria socioeconòmica o sociopolítica del passat. No obstant això, aquesta narració hauria d'incloure les veus múltiples d'aquells que estaven en conflicte entre si.

Oposat a aquests enfocaments, jo segueixo Plessner (1982: 90-93), que argumenta que la coherència de la representació històrica és gairebé per necessitat incorrecta per tal com negligeix la dialèctica interna, els desenvolupaments contradictoris que són la base de totes les activitats humanes. Un historiador la mirada del qual se situa molt lluny veurà similituds entre *casos*, comparables a les isohietes dels mapes. Aquest és l'enfocament de Childe —una història del món—, i també és l'enfocament de l'arqueologia antropològica comparativa. Però si els situem en aquells escenaris, tindran una visió molt específica dels fenòmens immediats que els envolten. Dins d'aquell context històric, sols un moviment d'uns quants passos pot canviar radicalment la comprensió global de la situació.

La situació és encara més complexa, però. Perquè podria semblar com si haguéssim de qüestionar els nostres coneixements des dels diferents punts de vista dels interessos de l'obrer, del sacerdot o del comptable, a fi de resoldre aquest problema de la historiografia. De totes maneres, tampoc no es poden interpretar igual totes les perspectives del passat. L'interès de qui ostenta el poder és conservar un sistema, i tenir un bon coneixement dels processos que estan en marxa. Per un altre cantó, un obrer intentarà passar com pugui dins el seu camp limitat, i només en situacions específiques intentarà girar les estructures en què viu. Les narracions històriques, inclosa també la de Childe, revelen el biaix dels interes-

sos dels poderosos. Així, Childe escriu (1941: 134): «Finalment, la guerra va ajudar a un gran descobriment: que els homes com els animals poden ser domesticats. En comptes de matar l'enemic vençut, se'l pot esclavitzar.»

El llenguatge revela la perspectiva implícita de qui té esclaus, de la persona per a qui tenir esclaus és *bo*.² Crear una narració històrica que se centri en la perspectiva dels obrers, dels criats o de les dones de classe baixa als pobles donaria com a resultat una història completament diferent. L'esquema de la urbanització de Childe i també les idees antropològiques sobre el sorgiment de l'Estat són, en última instància, escrites des de la perspectiva dels poderosos: es preocupen de la supervivència d'un gran conjunt social, no de les resistències a l'intent de crear aquest conjunt. De manera similar, la *urbanització* com a tema històric és sempre un tema incomplet llevat que s'hi incloguin els punts de vista de les forces socials que van intentar superar el procés i les seves conseqüències. Per tant, es pot dir que les teories harmonioses del desenvolupament de la ciutat són una idealització romàntica d'una realitat històrica bastant més dura, que en molts casos encara s'ha de descobrir. Explicaré breument el cas de Mesopotàmia per mostrar una possible sortida a aquest impàs.

La urbanització a Mesopotàmia

A Mesopotàmia, el període d'estudi per a qualsevol discussió sobre les primeres tendències cap a la urbanització és a les acaballes del cinquè mil·lenni al quart mil·lenni, el període Uruk. El cas de Mesopotàmia és crucial perquè ha servit de model d'urbanització a altres regions del món. Jo em centro en les condicions socioeconòmiques del període Uruk, per tornar després a l'època Ubaid de les acaballes del cinquè mil·lenni que va preparar el terreny per als desenvolupaments dels Uruk. Ho faig així perquè les evidències del període Uruk són molt més completes, i la seva interpretació ens permet resseguir la història cap enrere, i aplegar informació sobre els desenvolupaments anteriors

2. És revelador que l'índex del volum de Smith sobre les ciutats (2003) inclogui «disponibilitat obrera» però no «obrer».

al desplegament de la vida urbana i els seus imprevistos.

Coneixement sobre el període Uruk del quart mil·lenni

El període Uruk es caracteritza per una migració massiva del camp a la ciutat al sud de Mesopotàmia (figura 1), que va permetre el creixement d'unes quantes ciutats, les més grans de les quals era Uruk (FINKBEINER, 1991; BERNBECK, 1999: 303, taula 1). Aquestes ciutats tenien grans espais públics, que es manifestaven en forma d'un complex de grans edificis d'ús no domèstic, però la funció dels quals no és clara (NISSEN, 1988: 96-103). Eren erigits, pel que sembla, perquè duressin més temps que les habituals estructures de maons de fang. Alguns es construïen tots sencers de pedres, que havien de ser transportades des de lluny (BOEHMER, 1984), mentre que d'altres tenien una decoració exterior de cilindres fets d'argila cuita que protegien el nucli dels murs del vent i de l'aigua. Aquests espais d'esplendor extraordinària i d'inusual llarga durada (BERNBECK, 1996) eren clarament seus de poder i se situaven al centre de ciutats de ràpid creixement, la més coneguda de les quals era Uruk.

Les imatges dels segells de cilindre (p. e. BOEHMER, 1999), les esteles (ORTHMANN, 1975: figura 68) i les primeres estàtues, totes mostren una figura que es representa d'una manera estandarditzada, i que es reconeix fàcilment com un governador entre el seu poble, perquè té una gran alçada, un pentinat extravagant amb un nus al cap, i porta una faldilla llarga amb una elaborada decoració —mentre que la majoria dels altres homes van despullats (LINDEMAYER I MARTIN, 1993; BERNBECK I POLLOCK, 2002). Mentre la primera escriptura apareix a Mesopotàmia, al mateix temps, els escribes es limiten bàsicament a fer llistes i comptes (NISSEN *et al.*, 1993). No s'esmenten els fets del governador (o governadors) citat abans, i hem d'esperar fins a la meitat del tercer mil·lenni per trobar relats fidedignes de personatges històrics i els seus noms. S'ha discutit abastament sobre les imatges, però no s'han entès del tot les seves implicacions ideològiques (POLLOCK I BERNBECK, 2000; BERNBECK I POLLOCK, 2002). Aquest període d'urbanització coincideix amb el primer ús que es fa de la pedra com a material de construc-

Figura 1. Mapa de Mesopotàmia amb els jaciments mencionats al text.

ció d'imatges a gran escala, o el que s'ha anomenat *art monumental* (MOORTGAT, 1982).

Un dels assoliments més grans del període és la representació de les persones en relació les unes amb les altres (BERNBECK i POLLOCK, 2002). En els períodes més antics, les persones són representades com figures individuals, o com a molt es representa una mare i un nen junts, o un ésser humà amb animals. La representació de les relacions humanes és d'una importància fonamental per a la jerarquia urbana. La submissió al governador, que es mostra ell mateix sotmès a una divinitat femenina, probablement la deessa Inanna, es combina amb representacions de violència, persones encadenades i assassinats (figura 2; BOEHMER, 1999: Núms. 3 i 4; vegeu també BERNBECK i POLLOCK, 2002). Pel que en sabem fins ara, les dones gairebé mai no apareixen en la mateixa re-

presentació en què surten homes (POLLOCK i BERNBECK, 2000). Totes aquestes pintures s'han d'interpretar com a productes d'alt valor ideològic. No es poden *llegir* sense desvelar primer els interessos d'aquells que van encarregar-les.

En aquesta feina, els textos són útils perquè entre els documents cuneïformes més antics hi ha llistes de professions, llistes que testimonien que aquests oficis es dividien internament de manera vertical entre supervisors i rangs inferiors (NISSEN, 1974; 1988). A partir de totes les restes pictòriques, escrites i arquitectòniques, podem concloure amb certesa que la societat Uruk era una societat classista amb grans diferències de gènere. Algunes d'aquestes evidències estaven disponibles en l'època en què Childe va escriure els seus textos, tot i que en un marc cronològic menys precís i sense tants detalls.

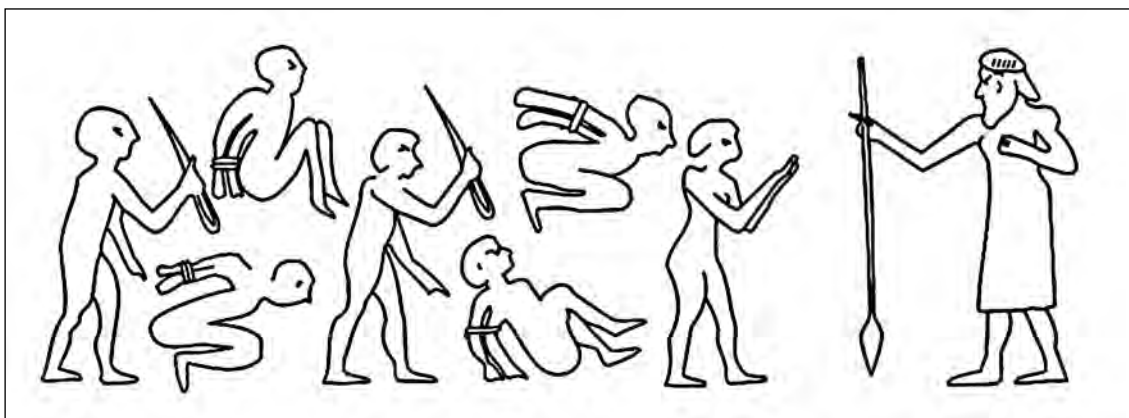

Figura 2. Representació d'un conflicte violent en un segell de cilindre (segons Englund, 1998, figura 9).

Punts febles

De totes maneres, l'objecte que ens dona la millor visió del món de les classes baixes és un tipus de recipient, de factura senzilla, que es troba per tot arreu, anomenat *bol de llavi bisellat*. Se'n van trobar literalment desenes de milers, i en cada jaciment del període Uruk. Molts es van trobar sencers (figura 3). Es pensa que són bols de ració, basant-se en la seva mida que lliga amb indicacions textuales de la mateixa època sobre la ració d'una persona per a un dia. L'escriptura sumèria utilitza en aquesta època antiga un signe GU7 per a la paraula *menjar*, que s'assembla molt a un cap i un bol d'aquests (figures 4a i b). La funció atribuïda a aquests bols com a contenidors de la ració d'aliments ha obert la porta a moltes idees sobre l'organització del treball i el pagament, l'economia política i els mecanismes distributius. La gran quantitat de bols de llavi bisellat s'interpreta com un indicador de la intensitat del treball subordinat (i de com es paga aquest treball). Wright i altres (1980; 1989; cf. també POLLOCK n.d.) han suggerit, en un cas particularment convincent, que les quantitats variables dels bols, trobats en una sitja de Sharafabad, eren degudes a variacions estacionals i anuals de les activitats productives. Totes aquestes interpretacions han donat noves visions del funcionament de la societat Uruk al quart mil·lenni.

No obstant això, aquestes interpretacions són curiosament esbiaixades. Pressuposen de manera correcta una *economia pública* en què

una classe baixa, els obrers subordinats, eren *pagats*, és a dir, alimentats, pels seus *patrons* al lloc de treball. Els arqueòlegs han estudiat a fons aquestes qüestions de gestió i burocràcia, de pagament i distribució del treball. Amb voluntat expressa o no, en fer-se aquestes preguntes, els científics van adoptar el punt de vista dels poderosos, s'ho van mirar des de la perspectiva dels que distribuïen el menjar en comptes del punt de vista dels que el consumien. Als filòlegs, la naturalesa de l'evidència (escrita) els va empènyer a adoptar la posició dels administradors i dels gestors: l'escriptura es va desenvolupar justament per a aquestes funcions (ENGLUND, 1998). Els arqueòlegs van prendre en consideració qui havia de decidir com s'havien d'utilitzar uns mitjans escassos a fi d'optimitzar unes finalitats específiques, més que no pas contemplar com reaccionaven aquells que eren explotats per aquestes decisions. L'enfocament de Zagarell (1986) és una notable excepció a aquesta tendència que té els seus orígens en els escrits de Childe. Els seus textos, tal com s'ha dit, teoritzaven des d'una perspectiva similar. Es va silenciar el punt de vista dels que feien servir aquells bols lletjos, un **oblit estrany** en la història de la recerca que reula dècades i que s'havia preocupat expressament de la *gent corrent* més que no pas de les expressions artístiques, i, en el cas de Childe almenys, tenia tendències explícitament marxistes.

Què ens diuen aquests bols de l'antiga Mesopotàmia des de la perspectiva de la classe

Figura 3. Bols amb llavi bisellat del jaciment Abu Salabikh (segons POLLOCK, 1999, figura 4.10).

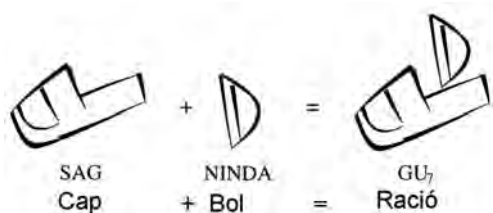

Figura 4a i 4b. Signe GU₇ i tauleta amb el mateix signe (segons NISSEN [et al.] 1993).

obrer? Quines eren les circumstàncies de la vida de la gent que havia de menjar en aquests bols? És obvi que els textos antics no ens donaran cap resposta perquè aquests textos reflecteixen els interessos dels poderosos: es preocupen de la distribució, del racionament, de la planificació de la productivitat futura. Tampoc les representacions pictòriques no ens ajudaran gaire, perquè els bols en qüestió no se solien pintar, i si apareixen en pintures, no estan representats en un context de treball. L'únic accés a la perspectiva de la classe obrera és investigar els contextos arqueològics de més a prop. En alguns casos, els bols de llavi bisellat es van trobar en contextos primaris. En aquests casos, sovint es van trobar capgirats, i, en el cas de Chogha Mish, es van trobar ordenats en fileres (DELOUGAZ *et al.* 1996: làmina 15, A-C). Els textos suggereixen que la distribució de les racions es feia a gran escala. No sabem del cert quin tipus de menjar es distribuïa, perquè no s'han pogut fer anàlisis de residus dels bols.

De totes maneres, si ho analitzem a partir del signe GU₇ (NISSEN, 1988: 84-85) —que es pot interpretar fàcilment com un cap que sosté un d'aquests bols prop dels llavis—, el contingut del bol hauria de ser alguna cosa que es pogués beure, o un tipus de sèmola (figures 3, 4). Els textos suggereixen que podia haver estat un producte derivat de l'ordi, molt probablement un tipus de cervesa que no era el líquid fi que coneixem ara sinó una pasta viscosa i alcoholica.

On consumia la gent aquest menjar? Almenys en un cas, els bols es van trobar sota el terra d'una casa, molt probablement després que els obrers que construïen la casa se'n desfessin

(WRIGHT, 1985). En altres casos, s'enviaven brigades d'obres a netejar canals, una tasca d'una gran importància que s'havia de fer almenys un cop a l'any. A partir de les restes dels bols trobats en fileres a Chogha Mish, ens podem imaginar l'escena en què els obrers s'apleguen per fer un descans a la feina i van a buscar el menjar que es distribueix des d'un punt central. La ració d'aquella mena de cervesa era alhora líquida, cosa necessària en un clima càlid i sec, i nutritiva, tal com sap tothom que beu molta cervesa. Aparentment la producció d'aquests bols era tan barata que sovint es llençaven els bols encara que no estiguessin trencats (POLLOCK, 1999: 94-95). Els indicis d'un procés productiu de gran conveniència —prement amb el puny una bola d'argila dins un motlle ja fet al terra, tallant el llavi a bisell, polint una mica l'interior i coent-ho tot— suggereixen que aquests objectes es feien al mateix lloc on s'havien de fer servir. Si el cost de transportar els bols era més car que traslladar els terrissaires arreu amb les brigades d'obres, ens hem d'imaginar una terra on encara era possible trobar combustible a partir de les plantes que hi havia a cada lloc, molt diferent del que avui és el sud de l'Iraq.

Les ciutats i l'economia pública es van desenvolupar al quart mil·lenni. En el període Ubaid precedent, la gent vivia en aglomeracions de la mida de pobles i no tenim indicis d'institucions públiques que organitzessin el treball de la col·lectivitat. El treball col·lectiu s'organitzava als pobles probablement *ad hoc* quan les circumstàncies de temps i la mà d'obra concorrien, per exemple en època de collita. Durant aquestes fes-

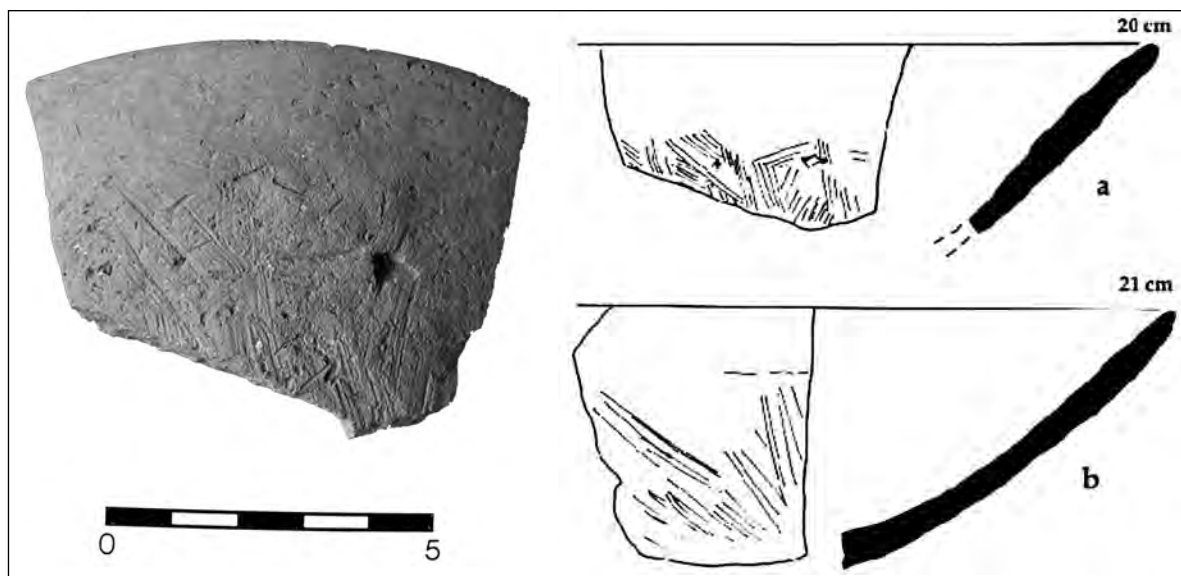

Figura 5a i 5b. Bols *coba* del jaciment de Yenice Yani, al sud-est de Turquia (foto i dibuixos de l'autor).

tes de treball s'hauria consumit el mateix tipus de menjar, és a dir, cervesa. Uns recipients precursors dels bols de llavi bisellat, els bols *coba* (figura 5 a i 5b), de factura molt senzilla, l'exterior dels quals estava raspat amb un ganivet de sílex, es van trobar al nord de Mesopotàmia en jaciments del període Ubaid tardà, tot i que se'n van trobar en quantitat molt menor als bols de llavi bisellat posteriors (HELWING, 2003; ROTHMAN, 2004). A l'antic Pròxim Orient, hi havia una economia pública emergent abans de l'adveniment de les ciutats. No obstant això, encara no hi havia una força de treball subordinada. El comensalisme fora del context de la llar no era habitual (BERNBECK I POLLOCK, 2005).

Amb l'arribada del quart mil·lenni, el desenvolupament del treball públic subordinat va crear un nou món amb el qual la gent de mica en mica es va familiaritzar i es va haver d'habituar (vegeu també POLLOCK, 2003). Aquells a qui la vida va canviar de manera més radical eren, de llarg, els habitants de les ciutats: la ciutat d'Uruk va créixer tan ràpidament que no es podia mantenir amb els excedents de la producció agrícola de les terres del seu *hinterland* (BERNBECK, 1999). S'enviaren brigades de treball des de la ciutat als afores. Aquests obrers devien estar-se al camp durant períodes llargs, ocupant-se de tasques agrícoles. Depenent de la distància que els separava de la ciutat, pot ser que retornessin a *casa* per fer altres feines, o bé que es quedessin a fora per períodes més llargs si eren lluny del cen-

tre urbà. En qualsevol cas, la vida d'aquestes persones de classe baixa va canviar de manera ràpida i definitiva durant l'època del creixement de les primeres grans ciutats.

Les condicions de treball havien canviat d'un comensalisme basat en la família cap a una altre en què els obrers subordinats eren alimentats lluny de casa, en un àmbit públic. Per tant, trobem un canvi significatiu en el consum diari de menjar des del període Ubaid més antic, del qual sabem que el consum d'aliments tenia lloc en un context familiar dins de les cases, cap a l'àmbit públic en el període Uruk. Aquest canvi va tenir conseqüències socials fonamentals.

- El comensalisme tradicional es va trencar. Consumir el menjar amb altra gent al lloc de treball en comptes de fer-ho a casa va dur a la formació d'una relació que avui anomenem de *col·legialitat*, i a un nou subjecte col·lectiu que avui anomenem *camarada*.
- Menjar o beure amb altra gent és un dels punts més importants en la formació de relacions socials; la comunicació en aquests contextos és sobretot la conversa no funcional. Un nou procés de subjectivació és probable que hagi contribuït substancialment a l'erosió d'antigues formes de subjectivitat, com les basades en relacions familiars que es formaven i es reproduïen a les cases.

- Les noves subjectivitats, modelades en situacions específiques de comensalisme, ens permeten de fer un cop d'ull en una àrea en què els arqueòlegs rarament ens aventurarem: la comunicació verbal. És probable que amb el comensalisme públic sorgissin nous sociolectes, basats en la necessitat d'una comunicació orientada a la feina de les brigades de treball més que no pas de les cases. Probablement, van aparèixer paraules i idiosincràsies lingüístiques específiques de la classe treballadora. No s'han conservat en l'escriptura perquè no eren interessants per als escribes, que pertanyien a les classes altes.
- Sabem pels textos que les racions es pagaven dia a dia. Aquest marc devia permetre als obrers de formar-se una idea abstracta del treball. Sabem de diferents tipus de treball que es pagaven d'aquesta manera, des de l'agricultura fins al teixir. Com que els productes de totes aquestes feines s'avaluaven per la producció diària, el resultat del treball es podia comparar en termes abstractes amb el valor de la ració. De totes maneres, no sabem si es feia així o no.
- No s'explica d'altra manera el malbaratament en la producció de bols de llavi bisellat i el rebuig dels bols quan encara eren sencers si no suposem que els treballadors enganyaven durant el procés de distribució de menjar. Per tant, el menjar distribuït havia de ser més car que la producció massiva dels bols, que aparentment eren de tan poc valor que ningú no es preocupava de recollir-los després d'usar-los. Era més important que ningú no rebés dues racions. Per tant, aquell menjar semblant a la cervesa probablement ja s'havia servit als bols abans de distribuir-los; això explica per què els bols es van trobar en fileres, a punt per ser omplerts.
- Això explica que els individus menjaven en col·lectivitat, però alhora la individualitat de cada persona es reforçava amb la recepció del seu propi bol. A més, la quantitat de menjar que es distribuïa era estrictament limitada. Penso que aquest procés de comensalisme públic i col·lectiu a la feina, combinat amb una individualització del consum i amb l'escassetat del menjar, va

portar tant a una protecció del propi menjar (egoisme) com a una solidaritat externa (tots treballem i ens paguen igual). Les subjectivitats de l'obrer del quart mil·lenni eren inherentment contradictòries.

La solidaritat de classe sembla haver estat més important que les gelosies internes per la quantitat de menjar. Tal com s'ha dit, les primeres representacions de conflictes violents sorgeixen en aquest període. La imatge d'un governador i els seus seguidors que peguen i n'emmanillen a altres (figura 2) s'ha interpretat tradicionalment com una imatge de *guerra*, una lluita entre dos sistemes polítics diferents. De totes maneres, en aquestes imatges els seguidors i els *enemics* no semblen gens diferents i, a parer meu, és molt més probable que sigui una escena d'insurrecció interna. Aquesta és molt probablement la primera representació d'un conflicte de classe amb violència. Els arqueòlegs del Pròxim Orient no han prestat prou atenció a les possibilitats de revolta i resistència, i no han estat gaire creatius a l'hora de trobar mitjans per detectar aquests fenòmens.

La transformació històrica del treball ocasional en festes de la cervesa durant el període Ubaid del cinquè mil·lenni, fins a la feina diària, penosa i cansada en projectes de treball públic va durar uns quants centenars d'anys. Tot i que ningú, ni les elits, no van planejar-ho, aquests canvis van crear unes subjectivitats col·lectives radicalment diferents. Aquest procés no va ser liderat per cap *subjecte*, un punt establert per Childe als seus principals escrits de manera bastant implícita però consistent. La identificació de Childe d'una gran transició històrica en temps de la urbanització continua sent vàlida i comportarà noves recerques arqueològiques. De totes maneres, necessitem obrir noves perspectives en la investigació d'aquesta revolució (i de la neolítica), ja que aquests processos tingueren múltiples facetes i foren contestats (vegeu també ADAMS, 1992: 220-221). La més important d'aquestes perspectives és la de la gent que *va patir* els canvis.

Les teories marxistes de l'època de Childe eren massa optimistes en la seva idea teleològica que la humanitat havia de passar certes etapes a fi d'arribar finalment al socialisme i al comunisme. Per tant, es considerava massa ràpidament les víctimes d'aquest llarg camí una necessitat —en

la desagradable terminologia d'avui, els *dany col·laterals* de la història— per assolir un estat final de felicitat. Jo proposo que una mirada nova a aquests processos des de la perspectiva dels perdedors portarà a un relat històric molt més detallat i realista, que inclourà la dialèctica del canvi històric i el sorgiment de noves subjectivitats. El filòsof comunista francès Louis Althusser ha reflexionat sobre aquests temes, i argumenta que els subjectes són modelats en primer lloc per les condicions socials, i que canviar aquestes condicions també canvia les pràctiques. Jo afegiria tres paraules a la famosa frase d'Althusser: «La història no té subjecte», però crea subjectivitats. L'arqueologia del Pròxim Orient encara no ha fet un intent seriós de descobrir aquestes subjectivitats, ni el procés en què s'han creat.

Abstract

*Revisiting Childe's Urban Revolution:
Was There No Class Conflict?*

One of V. Gordon Childe's major contributions to archaeology was his introduction of revolutions that structure world history. Among these is the «urban revolution.» In this paper, I discuss his formulation of the concept and focus on the systemic views Childe and his followers held and hold. I maintain that his formulations come close to taking the perspective of past managers and powerful elites, and paint a one-sided picture of urbanization processes. Instead, it is necessary to include the views of those who suffered from an urban revolution and to juxtapose those views with the perspectives of the winners. This means interpreting the same set of data from different angles. I use the example of fourth millennium BCE Mesopotamia to show how such a multiperspectival history of urban revolutions could be constructed. I base my interpretation on reflections about the lifeways and perceptions of workers in that period. I conclude that new class identities must have developed, including new sociolects and foodways. While conditions among urban lower classes were amenable to greater individualization, they also spu-

red emerging solidarity. These conditions led to violent conflicts. The example shows that without more attention to the shaping of multiple subjectivities, narrations about the past remain exercises in harmonization and silencing of the harsh and antagonistic realities of past life.

Resumen

*Revisión de la revolución urbana de Childe:
no había ningún conflicto de clases?*

Una de las contribuciones más importantes de V. Gordon Childe a la arqueología fue su introducción de las revoluciones que estructuran la historia del mundo. Entre éstas se encuentra la «revolución urbana». En este artículo discuto su formulación del concepto y me centro en las visiones sistémicas que Childe y sus seguidores mantuvieron y mantienen. Sostengo que sus formulaciones se acercan a la perspectiva de los administradores y las élites poderosas, y dibujan un cuadro unilateral de los procesos de la urbanización. En vez de ello, es necesario incluir las opiniones de aquéllos que sufrieron una revolución urbana y juxtaponer esas opiniones con las perspectivas de los ganadores. Esto significa interpretar el mismo conjunto de datos desde diversos ángulos. Utilizo el ejemplo del cuarto milenio a.C. en Mesopotamia para demostrar cómo se podría construir una historia de las revoluciones urbanas desde una perspectiva múltiple. Baso mi interpretación en reflexiones sobre los sistemas de vida y las percepciones de los trabajadores en ese período. Concluyo que debieron haberse desarrollado nuevas identidades de clase, incluyendo nuevos sociolectos y modos de consumo de alimentos. Mientras que las condiciones entre las clases más bajas urbanas eran favorables a una mayor individualización, también estimularon una solidaridad emergente. Estas condiciones condujeron a conflictos violentos. El ejemplo demuestra que si no se presta más atención al modelo de subjetividades múltiples, las narraciones sobre el pasado siguen siendo ejercicios de encaje que silencian las duras realidades antagónicas de la vida del pasado.

Referències bibliogràfiques

- ADAMS, R. M. (1966). *The Evolution of Urban Society: Urban Mesopotamia and Prehispanic Mexico*. Nova York: Aldine.
- ADAMS, R. M. (1992). «Ideologies: Unity and Diversity». Dins: Demarest, A.; Conrad, G. W. (eds.). *Ideology and Pre-Columbian Civilizations*, p. 205-222. Santa Fe: School of American Research Press.
- BERNBECK, R. (1996). «Erfahrungsraum und Erwartungshorizont in archäologischen Hinterlassenschaften des Alten Orients». Dins: GEHRKE, H. J.; MÖLLER, A. (eds.). *Vergangenheit und Lebenswelt. Soziale Kommunikation, Traditionsbildung und historisches Bewußtsein*, p. 79-109. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- BERNBECK, R. (1999). «Land-Stadt-Wanderung und Ethnizität im alten Mesopotamien». Dins: KÜHNE, H.; BERNBECK, R.; BARTL, K. (eds.). *Fluchtpunkt Uruk. Archäologische Einheit aus methodischer Vielfalt. Schriften für Hans J. Nissen*, p. 296-310. Rahden (Germany): Marie Leidorf.
- BERNBECK, R.; POLLOCK, S. (2002). «Reflections on the Historiography of Fourth Millennium Mesopotamia». Dins: HAUSLEITER, A.; KERNER, S.; Müller-Neuhoff, B. (eds.). *Material Culture and Mental Spheres. Internationales Symposium für Hans J. Nissen*, p. 171-204. Münster: Ugarit-Verlag. (With Susan Pollock).
- BERNBECK, R.; POLLOCK, S. (2005). *Massenproduzierte Gefäße in Mesopotamien vom späten 5. bis ins späte 3. Jahrtausend v. Chr. Talk, delivered at the colloquium Die Herrschaft des Alltäglichen of the Interdisziplinäres Zentrum Alte Welt, Freie Universität Berlin, Germany*.
- BOEHMER, R. M. (1984). «Kalkstein für das urukzeitliche Uruk». *Baghdader Mitteilungen*, 15: p. 141-147.
- BOEHMER, R. M. (1999). *Uruk. Früheste Siegelabrollungen. Ausgrabungen in Uruk-Warka Endberichte*, Vol. 24. Mainz: Philipp von Zabern.
- BUMFIEL, E. M.; EARLE, T. (eds.) (1987). *Specialization, Exchange, and Complex Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHILDE, V. G. (1941). *Man Makes Himself*. London: Watts & Co. (First edition 1936).
- CHILDE, V. G. (1950). «The Urban Revolution». *Town Planning Review*, 21: p. 3-17.
- CHILDE, V. G. (1951). *Social Evolution*. Nova York: Schuman.
- DELOUGAZ; PINHAS; KANTOR, H. J.; ALIZADEH, A. (1996). *Chogha Mish*. Vol. 1. The First Five Seasons of Excavations, 1961-1971. Part 2: Plates. Chicago: Oriental Institute Publications, Vol. 101.
- ENGLUND, R. K. (1998). «Texts from the Late Uruk Period». Dins: ATTINGER, P.; WÄFLER, M. (eds.). *Mesopotamien. Späturuk-Zeit und Frühdynastische Zeit*, p. 15-236. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- FINKBEINER, UWE (1991). «Uruk, Kampagne 35-37, 1982-1984». *Die archäologische Oberflächensammlung (Survey)*. Mainz: Philipp von Zabern.
- FLANNERY, K. V. (1972). «The Cultural Evolution of Civilizations.» *Annual Review of Ecology and Systematics*, 3, p. 399-426.
- FLANNERY, K. V. (1994). «Childe the Evolutionist: a Perspective from Nuclear America». Dins: HARRIS, D. R. (ed.). *The Archaeology of V. Gordon Childe*, p. 101-120. Chicago: University of Chicago Press.
- HELWING, B. (2003). «Feasts as a Social Dynamic in Prehistoric Western Asia – Three Case Studies from Syria and Anatolia». *Paléorient*, 29 (2), p. 63-85.
- JOHNSON, G. A. (1973). *Local Exchange and Early State Development in Southwestern Iran*. University of Michigan Museum of Anthropology, Anthropological Papers 51.
- LINDEMAYER, E.; MARTIN, L.; in collaboration with HEINZ, M. (1993). «Uruk. Kleinfunde III. Kleinfunde im Vorderasiatischen Museum zu Berlin: Steingefäße und Asphalt, Farbreste, Fritte, Glas, Holz, Knochen/Elfenbein, Muschel/Perlmutter/Schnecke». *Ausgrabungen in Uruk-Warka Endberichte*, Vol. 9. Mainz: Philipp von Zabern.
- MOORTGAT, A. (1982). *Die Kunst des alten Mesopotamien. Sumer und Akkad. (2. Auflage)*. Köln: DuMont.
- NISSEN, H. J. (1974). «Zur Frage der Arbeitsorganisation in Babylonien während der Späturuk-Zeit». *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 22, p. 5-14.
- NISSEN, H. J. (1988). *The Early History of the Ancient Near East, 9000 - 2000 B.C.* Chicago: University of Chicago Press.
- NISSEN, H. J.; DAMEROW, P.; ENGLUND, R. K. (1993). *Archaic Bookkeeping: Early Writing and Techniques of Economic Administration in the Ancient Near East*. Translated by Paul Larsen. Chicago: University of Chicago Press.
- ORTHMANN, W. (ed.) (1975). «Der alte Orient». *Propyläen-Kunstgeschichte* Vol. 14. Berlin: Propyläen Verlag.
- PLESSNER, H. (1982). *Mit anderen Augen. Aspekte einer philsophischen Anthropologie*. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- POLLOCK, S. (1999). *Ancient Mesopotamia. The Eden that Never Was*. Cambridge: Cambridge University Press.
- POLLOCK, S. (2003). «Feasts, Funerals, and Fast Food in Early Mesopotamian States». Dins: BRAY, T. (ed.). *The Archaeology and Politics of Food and Feasting in Early States and Empires*, p. 17-38. Nova York: Kluwer Academic Press.
- POLLOCK, S. n.d. «Rubbish, Routines, and Practice: Chipped Stone Blades from Uruk-Period Sharafabad, Iran». Unpublished manuscript.
- POLLOCK, S.; BERNBECK, R. (2000). «And They Said, Let Us Make Gods in Our Image: Gendered Ideologies in Ancient Mesopotamia». Dins: RAUTMAN, A. (ed.). *Reading the Body. Representations and Remains in the Archaeological Record*, p. 150-164. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- RENFREW, C. (1994). «Concluding Remarks: Childe and the Study of Culture Process». Dins: HARRIS, D. (ed.). *The Archaeology of V. Gordon Childe*, p. 121-133. Chicago: University of Chicago Press.
- ROTHMAN, M. (2004). «Studying the Development of Complex Society: Mesopotamia in the Late Fifth and Fourth Millennia BC». *Journal of Archaeological Research*, 12, p. 75-119.

- SMITH, M. (ed.). (2003). *The Social Construction of Ancient Cities*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- TRIGGER, B. G. (1998). *Sociocultural Evolution*. Oxford: Blackwell.
- WRIGHT, H. T. (1977). «Recent Research on the Origin of the State». *Annual Review of Anthropology*, 6, p. 379-397.
- WRIGHT, H. T. (1978). «Toward an Explanation of the Origin of the State». Dins: COHEN, R.; ELMAN, R.; SERVICE (eds.). *Origins of the State: The Anthropology of Political Evolution*, p. 49-68. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- WRIGHT, H. T. (1985). «Preliminary Excavations of the 4th Millennium Levels on the Northern Acropolis of Susa: 1978». *National Geographic Research Reports*, 19, p. 725-734.
- WRIGHT, H. T. (1998). «Uruk States in Southwestern Iran». Dins: FEINMAN, G. M.; MARCUS, J. (eds.). *Archaic States*, 173-198. Santa Fe: School of American Research Press.
- WRIGHT, H. T.; JOHNSON, G. A. (1975). «Population, Exchange, and Early State Formation in Southwestern Iran». *American Anthropologist*, 77, p. 267-289.
- WRIGHT, H. T.; MILLER, N.; REDDING, R. (1980). «Time and Process in an Uruk Rural Center». Dins: BARRELET, M. T. (ed.). *L'archéologie de l'Iraq du début de l'époque néolithique jusqu'à 333 avant notre ère*, p. 265-284. París: Centre National de la Recherche Scientifique.
- WRIGHT, H. T.; REDDING, R.; POLLOCK, S. (1989). «Monitoring Interannual Variability: An Example from the Period of Early State Development in Southwestern Iran». Dins: HALSTEAD, P.; O'SHEA, J. (eds.). *Bad Year Economics: Cultural Responses to Risk and Uncertainty*, p. 106-113. Cambridge: Cambridge University Press.
- ZAGARELL, A. (1986). «Trade, Women, Class, and Society in Ancient Western Asia». *Current Anthropology*, 27 (5), p. 415-430.
- ZEDER, M. (2003). «Food Provisioning in Ancient Societies: A View from Northern Mesopotamia». Dins SMITH, M. L. (ed.). *The Social Construction of Ancient Cities*, p. 156-183. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.

Reinhard BERNBECK (Departament d'Antropologia. Binghamton University. Binghamton NY 13902-6000. USA) és arqueòleg especialitzat en el passat de l'Àsia occidental. Ha fet treballs de camp a Síria, Jordània, Turquia i actualment està treballant a l'Iran. Tot i que el focus principal del seu treball són els períodes finals de la prehistòria, també està interessat en l'arqueologia dels primers imperis, en particular de l'assiri. La seva formació és de base marxista i els temes teòrics en els quals està implicat són la ideologia, la historiografia i els usos/abusos polítics de l'arqueologia en el present, la museologia i la constitució de temes col·lectius.

Títol original: *Revisiting Childe's Urban Revolution: Was There No Class Conflict?* Traducció de Gemma Redortra.